

ДИМИТАР ВЛАХОВ ВО БРИТАНСКАТА ДОКУМЕНТАЦИЈА 1944-1949

Димитар Влахов е една од оние личности што во македонската историја имаат оставено неизбришливи траги. Учесник е во речиси сите национално-револуционерни настани од крајот на XIX век па сè до педесеттите години на XX век. Наоѓајќи се на важни партиски, политички и државнички функции неговата активност не останала незабележана и од страна на странските известителни служби. Според она што може да се проследи во британските архиви е единствен македонски револуционер за кој постои обемно досие. Неговата активност будно се следи од британските дипломатски претставништва и известителни служби. Скоро секој дел од неговиот живот и активност е проследена. Неговото досие од година во година само се зголемува.

Прилогот се задржуваме само на периодот од крајот на Втората светска војна и по него, до појавата на Информбирото.

Британскиот интерес за Димитар Влахов несомнено почнува во периодот по Првата светска војна. Основното прашање е што е она што посебно ги вознемирувало британските политички кругови во однос на активноста на Димитар Влахов? Прво, за Британците не била непозната неговата револуционерна активност, а пред се, дека бил еден од основачите на ВМРО (о) и во тој контекст, како што нагласуваат британските известувачи бил “познат бранител на македонската автономија”. Уште повеќе што, според нив, ВМРО (о) била “комунистичко тело чија цел била формирање на целосна автономна Македонија во рамките на широка балканска федерација”. Прашањето за “автономија на Македонија” пред британската дипломатија се појавило во април 1944 година, кога советскиот весник “Краснаја звезда” во прегледот за меѓународните настани објавил дека “Тито сега и вети целосна автономија на Македонија, и Влахов, еден од најистакнатите македонски водачи, е избран за потпретседател на југословенското собрание. Тоа предизвикало длабок впечаток во Бугарија и на печатот и радиото и беше забрането да ја објават оваа вест. Титовата програма којашто предвидува создавање на една федеративна југословенска држава, ги привлече на негова страна дури и оние Македонци што порано и се спротивставуваа на големосрпската политика на предвоените југословенски влади и затоа беа наклонети да ја подржуваат Бугарија”. Веста била пренесена од британската амбасада во Москва. Во пропратното писмо до британското

министерство за надворешни работи се нагласувало дека таквата идеја била одобрена од Москва.¹ По ова Британците со особено внимание почнале да ја следат активноста на Влахов, особено неговите настапи и изјави. Така на 6 јуни 1944 година шефот на британската воена мисија “Гаргантуан” во Македонија го запрашал Светозар Вукмановиќ - Темпо за неговото мислење за Влахов. Темпо во одговорот истакнал дека “мисли дека тој е со Тито”. Нагласил дека самиот не знае многу за Македонија, но што се однесува до политичката активност на Влахов” Темпо истакнал дека тој ја започнал “својата активност како лидер на Централистите т. е. на оние кои сакале независна Македонија. Потоа станал лидер на обединетите централисти и федералисти (кои сакале Македонија да биде дел од Балканска федерација). За време на војната тој повторно се активирал и цврсто се залагал за Македонија како членка на федеративна Југославија.

Британските известувачи биле многу ревносни во извршувањето на своите задачи. Така, по одржувањето на Второто заседание на АСНОМ декември 1944 година, тие покрај известувањето за составот на претседателството на Президиумот, известиле дека Президиумот има 14 министри, со претставници на турското и албанското малцинство и од ВМРО. Не се именувани кои се тие членови, но може да се претпостави дека се однесува на Павел Шатев, Димитар Влахов и Панко Брашнарлов. Понатаму се истакнува дека член на Президиумот бил и Димитар Влахов “кој се вратил од Москва неодамна, за да биде потпретседател на АВНОЈ и претседател на Националноослободителниот фронт на Македонија.”²

Исто така Британците известуваат и за неговото учество на конференцијата во Битола од 3 декември 1944 година кога во присуство на делегати од Македонија под Грција, била избрана политичка комисија за раководење со борбата на македонскиот народ во тој дел од Македонија. При тоа била искажана решеноста во заедничка борба со грчкиот народ да ја продолжат борбата за “демократизација на земјата” и признавање на националните права на македонскиот народ и неговото право на самоопределување. На конференцијата меѓу другите зборувал и Димитар Влахов, како претседател на Национално ослободителниот фронт на југословенска Македонија.³

Според британските известувачи од “еден сигурен извештај од крајот на јуни 1945 година /се/ нагласува дека ОЗНА открила една

¹ FO 371/43649 NP 00200 R 1400.

² Велика Британија и Македонија. Документи. Т. III. Македонското автономно движење во северозападна Грција: Неговата поставеност и сегашна историја 1941-1945. Избор, Превод и Редакција д-р Тодор Чепреганов. ИНИ, Скопје, 1998., 43.

³ Ibidem. 59.

илегална екстремна организација на ВМРО која навлегла во АСНОМ и се тврди дека нејзината цел била целосна автономија на Македонија”. Според еден документ од ЦК на КПЈ, меѓу оние кои го застапувале овој курс биле: Димитар Влахов, Павел Шатев, Панко Брашнаров, Емануел Чучков кои биле членови на ВМРО и ВМРО (о).⁴

Во биографијата која им била доставена на претставниците на британскиот политички естеблишмент, меѓу другото за Димитар Влахов, се вели: “Југословенски Македонец. Една од водечките фигури во борбата за македонска автономија од 1908 година. Помеѓу 1919-1923 соработувал со Александров, лидер на бугарската ВМРО. Во 1925 година бил именуван за генерален конзул во Виена каде го потпишал Манифестот на Александров и Протогеров во 1924 година, обид да се направи примирје помеѓу ривалските македонски лидери на ВМРО. Како резултат на тоа тој формирал своја сопствена група - Обединета ВМРО чија цел била да постигне целосна автономија на Македонија во рамките на јужнословенска федерација со руска помош. Неговите стари колеги, вклучувајќи го и Павел Шатев, го напуштиле ОВМРО со изговор за неговата соработка со бугарските комунисти застапувани од Влахов. Во 1943 година бил именуван за заменик претседател на АВНОЈ во отсуство. Во периодот помеѓу 1943 и 1944 година се вратил во Југославија. Сега е претседател на комитетот на НОФ (Националноослободителен фронт) за Македонија и член на Президиумот на АСНОМ. На 3 декември /19/44 година се сретнал со претставник на ККЕ во Монастир за да разговараат за соработка”.⁵

На 16 јануари 1945 година шефот на британските мисии во Југославија бригадирот Фицрој Маклин го известува Форин Офис за формирањето во Белград на Општо словенскиот комитет, со цел промовирање непосредни контакти меѓу словенските земји во водењето на војната против Германија и за периодот по војната. Известува дека Димитар Влахов, “македонски политичар” бил избран за заменик претседател.⁶

Во телеграмата испратена на 22 ноември 1944 година Брод вниманието на експертите на Ф.О. го задржал на писмото на Влахов емитувано во емисијата на југословенската телеграфска агенција на англиски јазик, а во врска со “двапати искажаните грчки територијални претензии кон север со цел осигурување на Грција”. Во таа прилика Влахов, како што известил Брод, се задржал на етничкиот состав на населението на северните територии на грчката граница “населени со

⁴ Ibid., 99.

⁵ Ibid., 133.

⁶ Велика Британија и Македонија. Документи. 1942-1945. Избор, превод и редакција д-р Тодор Чепреганов. Државен Архив на Република Македонија, Матица Македонска, Скопје, 2000., 458.

Македонци”. Брод го потенцирал ставот на Влахов дека “Вардарска Македонија” како рамноправна единица во Демократска Југославија и делот на Македонија под Бугарија, како дел од идната демократска Бугарија никако “не ја загрозуваат независноста и интегритетот на Грција, напротив тие и нудат братска рака на соработка на сите мирољубиви демократски држави”. Протестот на Влахов, истакнал Брод, се однесувал, пред се, против империјалистичкиот карактер на барањата за ревидирање на границите на штета на македонскиот народ, како и против неможноста, македонскиот народ да ги ужива своите национални права и слободи поради теророт од страна на официјалните грчки државни органи.⁷ Брод од своја страна барал од Ф.О. да му обрнат внимание на полковникот Максвел да му обрне внимание на Тито во однос на грчките територии кои се предмет на разгледување во извештајот. Исто така, тој ја нагласил можноста Тито да потврди дека Влахов зборувал во сопствено име, како Македонец.”⁸

Во однос на политичките претензии на Македонија, Фицрој Маклин на 6 јануари 1945 година испратил извештај до Орме Сарџент во кој ги потенцирал изјавите на Темпо и Влахов од ноември 1944 година во која тие изразиле територијални претензии спрема Бугарија и Грција, поради што тој “направил остар протест кај маршал Тито”. “Од ова и од многуте други конверзации кои јас ги имав со него во однос на Македонија, нема сомнение дека Тито целосно ја разбира деликатната природа на внатрешните и надворешните проблеми, и постојат индикации дека, во сегашниот момент, тој се однесува внимателно. Кои се идните негови планови (или на Москва) за овој традиционално експлозивен регион останува да се види. Тој секогаш ми нагласуваше дека нема намера да пројави било какви територијални претензии кои тој би можел да ги има во тој регион пред мировната конференција и дека во случај на дискусија по однос на тоа тој е спремен да се повинува на резултатите од плебисцитот...Првите говори направени од Темпо и Влахов по ослободувањето на Македонија...покажуваат дека некои од влијателните Македонци би сакале да ги видат сегашните граници на Македонија проширени на сметка на Грција и Бугарија...Можната солуција на овој проблем секако би бил формирање на федерална држава составена од Југославија и Бугарија и дури по можност од Грција и Албанија, во која границите на идеална Македонија, цврсто би се формирале, ако не со меѓусебен договор тогаш со отфрлање на одлуката на централниот федерален авторитет. Од друга страна дури и да се формира балканска или јужнословенска федерација би било подобро, во поглед на

⁷ FO 371/44395

⁸ Ibidem

сличноста на режимите кои се или ќе се воспостават во овие земји, задачата да се постигне или ако е потребно да се наметне, било каков договор, би предизвикал тешкотии”⁹.

Со цел да ја насочи политиката на македонскиот политички врв во саканиот правец, како не би имал ниту внатрешни ниту надворешни проблеми, претседателот на НКОЈ како свој претставник на Второто заседание на АСНОМ го испратил Едвард Кардел, потпретседател на НКОЈ и член на ВШ на НОВ и ПО на Југославија. Неговото присуство како и присуството на другите претставници од Србија како да имало една единствена цел: давање целосна поддршка на политиката на централната влада во Белград со игнорирање на македонските национални интереси.¹⁰

Не може да се одбегне заклучокот што се наметнува од постојната документација дека на Второто заседание на АСНОМ слободата на мислењето и јавниот збор ѝ била подредена на повисоки интереси, интереси кои биле во спротивност со изразената волја на македонскиот народ да живее обединето.

Исклучок од целокупната шаблонизираност на заседанието прават говорите на претставниците од делот на Македонија под Бугарија и Грција. Очигледна била нивната ослободеност од едно шаблонизирано настапување и несомнено пресијата која била извршена врз одделни личности од политичкиот живот на Македонија за да се придржуваат кон линијата на централата. Претставниците од овие делови на Македонија сосема слободно ги изразиле своите чувства, што несомнено коинцидирале со оние и на самите Македонци. Пецо Трајков, како претставник од делот на Македонија под Грција кој целиот свој живот ѝ го посветил на борбата за обединување на Македонија, под импресија на она што се случувало на заседанието, федерална Македонија во рамките на федеративна Југославија со неспоменување на останатите делови на Македонија, во својот говор во еден момент ќе извикне: “Зар геројското Леринско, Костурско, каде се разгоре таа највеличава епопеја во нашата историја Илинден, Воден кој ги роди најубавите борци, Кукуш градот на

⁹ FO 371/48181 NP 00297 R 2107/11/67.

¹⁰ Второто заседание на АСНОМ се одржало од 28 до 30. XII 1944 во Скопје. На него присуствувале покрај делегати од Македонија и гости од Бугарија (Добри Терпешев, претставник на владата на Татковинскиот фронт на Бугарија и на БРП(к), Иван Харизанов, претставник на Националниот комитет на Татковинскиот фронт на Бугарија, Атанас Атанасовски, претставник од делот на Македонија под Бугарија, Христо Калајдиев, претставник на македонската емиграција во Бугарија, Пецо Трајков и Филип Велков-Славјански претставници од делот на Македонија под Грција, од Црна Гора Обрад Цицин, член на АСНОЦГ како и шефовите на воените мисии во Македонија, мајорот Инков (СССР), мајорот Дикенсон (САД) и мајорот Милер (Велика Британија).

нашите апостоли Гоце Делчев, на нашиот водач и првоборец Димитар Влахов, зар Пиринска Македонија на учителот и другарот Јане Сандански, зар тие македонски земји ќе ги заборавите. Не, треба да се присоединиме и ние кон вас, кон слободна демократска Македонија во рамките на Титова Југославија и никој не може да ни го земе тоа право”. И Атанас Атанасовски, од делот на Македонија под Бугарија истакнал дека “целиот македонски народ сака што поскоро да дојде блажен час кога ќе се соединиме со нашите браќа во Македонија во Титова Демократска Федеративна Југославија и да заработиме со сите свои сили за изградување на слободна и обединета Македонија”. “Истото се барало и во поздравното писмо од Македонско-одринските доброволни друштва во Бугарија чиј претседател бил Ангел Динев. Единствено Димитар Влахов во дискусијата по рефератот на АСНОМ на крајот од своето излагање го потенцирал правото на македонскиот народ на обединување и дека тоа право не може никој да му го одрече.¹¹

Текот на заседанието со посебно внимание бил следен и од присутните членови на воените мисии во Македонија, а посебно од шефовите на британската и американската воена мисија. Од текот на заседанието посебно бил задоволен британскиот претставник. Импресиите од заседанието мајорот Милер ги доставил веднаш по неговото завршување до координаторот на мисиите во Југославија Фицрој Меклин. Тој на 3 јануари приготвениот извештај го доставил до Ф. О. Експертите на Ф. О. по анализата на пристигнатата информација не го криеле своето задоволство од сознанието дека на заседанието било “заобиколено контраверзното македонското прашање”¹² а посебно што Кардел во говорот не се осврнал на идејата за формирање на јужнословенска федерација на поширока основа и победата на линијата на заседанието со која било утврдено дека “Македонија дефенитивно ќе остане дел од Југославија”.¹³

Присуството на Едвард Кардел на заседанието, според британските аналитичари, не било случајно. Тоа според нивните анализи имало за цел да ја “осигура крутата верност кон партиската линија” и покрај тоа што тоа на заседанието се настојувало да се наметне “умерено и внимателно”.¹⁴ Тие не го криеле и своето задоволство од “внимателното споменување на Грција” на заседанието.¹⁵

¹¹ Нова Македонија, 3. I 1945, сабота, г. II, бр. 28.

¹² FO 371/48181 NP 00297 R 136/II/67.

¹³ FO 371/48181 NP 00297 R 310/11/67.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ FO 371/48181 NP 00297 R 555/11/67.

На 23 февруари 1945 година британската мисија Bethesda ќе ја извести својата централа Forge 399 дека на 20 февруари во Белград заминале членовите на АСНОМ: Методиј Андонов - Ченто, Михаило Апостолски, Димитар Влахов, Павел Шатев и Борко Темелковски. Според информациите кои ги добиле претставниците на британските воени мисии се верувало дека ќе се дискутира за “забележителна преголема независност на македонската влада од владата во Белград” како и за “македонската отвореност во формулирањето на барањата за грчка територија што, се верува, на ТИТО му предизвикува непријатности.”¹⁶ За резултатите од преговорите британската воена мисија Bethesda не известила, бидејќи по формирањето на југословенската влада во март 1945 година и по пристигнувањето на првиот британски амбасадор во Југославија во средината на 1945 година во Македонија бил отворен конзулат¹⁷ со што престанала работата на британските воени мисии и информациите пристигнувале по дипломатска пошта.

На 20 октомври 1946 година британското министерство за надворешни работи добило Меморандум за “Словенското загрозување на грчка Македонија”. Во таа прилика се цитира изјавата на Влахов, кој “зборувајќи во Скопје, истакнал дека Егејска Македонија, као и цела Македонија, претставувала и сè уште претставува добро дефинирана географска, национална, етничка, историска, културна и економска целина и покрај насилните промени на населението. Постојат непобитни сведоштва дека од почетокот на словенската миграција на Балканскиот Полуостров егејските Македонци претставувале исклучиво словенски елемент. Многу научници и политички претставници во различни европски земји го нагласуваат словенскиот карактер на Македонија. Поради сето ова” продолжува Влахов, “Грција нема право на Егејска Македонија, ниту од етнографска и географска ниту од историска, политичка и економска гледна точка”. По давањето на детални аргументи и статистички факти за етничкиот состав на Македонија, докажувајќи колку се неосновани грчките аспирации, Влахов нагласува дека и “покрај тоа што работите се такви какви што се, секој само може да биде изненаден од безобзирноста и дрскоста на грчките империјалисти и фашисти.”¹⁸

На 10 декември 1947 година амбасадата на Велика Британија во Југославија го известува Форин Офис дека за време на посетата на Јосип Броз Тито на Бугарија, било забележливо “отсуството на говори и

¹⁶ PRO WO 202/264.

¹⁷ Првиот конзулат во Македонија, по ослободувањето, бил отворен во јуни 1945 година. Прв британски конзул во Македонија бил Леонард Артур Скоуп (Leonard Arthur Scopes) од 24 јуни до 17 октомври 1945 година.

¹⁸ Велика Британија и Македонија мај 1945-ноември 1948. Документи. Т. II. Избор, Превод и Редакција д-р Тодор Чепреганов. ИНИ, Скопје, 1996., 136.

пропаганда, која ја следи посетата и неспомнувањето на македонскиот проблем”. Се нагласува дека “една од значајните отсуности од југословенската делегација е онаа на Влахов, стар македонски агитатор кој сега е член на југословенскиот Президиум и кој не еднаш во минатото дал изјави со кои се бара обединување на трите Македонии.” Се истакнува дека тој ѝ “направи посета на Софија неодамна и се појавија одредени озборувања дали таа посета не е предигра за некое формално обединување на Пиринска и Вардарска Македонија, предвидено да се случи во исто време кога ќе биде ставен потпис на бугарско-југословенскиот договор за заемна соработка”. И овде за прв пат во британската документација се истакнува “Влахов, во секој случај, поради неговото бугарско потекло, би требало да биде член на делегацијата”.¹⁹

На 28 август 1948 година амбасадата на Велика Британија во Југославија упатила писмо до министерот за надворешни работи на Велика Британија Ернест Бевин, непосредно по резолуцијата на Информбирото. Во писмото се прави осврт на “современата историја на македонскиот проблем за она што досега е изнесено на виделина”. Меѓу другото во него се истакнува: “Секако, Македонија долго време е коска на раздорот и извор на караница особено меѓу владите на Бугарија и Југославија. Не само што двете влади се караа за тоа кој ќе го контролира овој регион, туку и Македонската револуционерна организација (ВМРО), која беше формирана со цел да се оствари автономија на Македонија, се подели во две спротивставени групи. Една од нив, михајловистите, помош бараа од Бугарија, додека другите, протогеровистите, еден од чии најзначајни лидери беше Димитар Влахов, беа наклонети кон Југославија. Влахов сега е заменик претседател на Југословенската Република и неговите следбеници, меѓу кои најистакнат е Лазо Колишевски, премиер на Народна Република Македонија, ги поддржува аспирациите на Комунистичката партија на Југославија за обединување на цела Македонија во рамките на југословенската држава на темелите на Народна Република Македонија”.

Ова е последниот документ со кој располагаме од британските архиви и институции, а се однесува на Димитар Влахов. Останува, да се продолжи со истражувањата како би можеле да се заокружи насловената тема и за останатиот период од животот и активноста на Димитар Влахов во британската документација.

¹⁹Велика Британија и Македонија мај 1945-ноември 1948. Документи. Т. II. Избор, Превод и Редакција д-р Тодор Чепреганов. ИНИ, Скопје, 1996., 149.